

جمعه‌خان امیری

فعالیت‌های فرهنگی شهید مزاری

مقدمه

شهید مزاری قبل از این که یک شخصیت سیاسی و یک فرمانده شجاع نظامی باشد، یک شخصیت فکری و فرهنگی، دانش‌آموخته حوزه علمیه و آشنا به معارف اسلامی بود. او برخلاف بسیاری از رهبران سیاسی کشور، فعالیت‌های فکری و فرهنگی را یک ضرورت و ضامن پیروزی در مبارزه نظامی و سیاسی می‌دانست. هدف شهید مزاری تشکیل یک نظام منبعث از آراء و اراده مردم و پیاده کردن عدالت، برابری، رفع ظلم و تبعیض در تمامی اشکال از جامعه بود و مردم را بزرگ‌ترین پشتوانه برای تحقق این مطالبات، می‌دانست. از این‌رو، می‌خواست که از طریق مردم به این خواسته‌ها برسد و مردم پیاده کننده منویات او باشند. او معتقد بود که یک حرکت بزرگ و جنبش منسجم، نیازمند کادرسازی است؛ چرا که با یک و یا چند نفر، محورهای مبارزه عدالت‌طلبانه ضمانت اجرایی و شانس بقا پیدا نمی‌کند. از این‌رو، شهید مزاری در پی آن بود که مردم را به ضرورت و نیازهای فعالیت‌های فکری و فرهنگی توجه دهد و برای ایده عدالت‌خواهی پشتوانه نیرومند اجتماعی فراهم آورد (واعظی، ۱۳۷۸: ۷۲).

فعالیت‌های فرهنگی در داخل کشور

شهید مزاری در سال ۱۳۵۵ پس از تحمل چهار ماه زندان

رژیم شاهی ایران، از این کشور اخراج شد و به کابل آمد و سپس به مزارشریف رفت. در مزار کتابخانه‌ای را تحت‌عنوان «کتابخانه جوادیه» تأسیس کرد تا طلاب و دانشجویان را به مطالعه کتاب‌های اسلامی و انقلابی تشویق کند؛ اما متأسفانه این تلاش‌ها با استقبال کمتری از سوی مردم به‌ویژه جوانان مواجه می‌شود (حزب وحدت اسلامی افغانستان، ۱۳۷۴: ۴). شهید مزاری در این زمان روی آگاهی بخشی و بیداری مردم به‌ویژه طلاب و روحانیون اهتمام بسیاری می‌ورزد؛ اما شرایط آن روز جامعه به‌گونه‌ای نبود که کسی به آسانی به کتاب و کتاب‌خوانی گرایش یابد. شهید مزاری جهت تشویق طلاب به مطالعه، به آن‌ها پول می‌داد تا کتاب بخوانند. با آن هم تعداد کتاب‌خوان زیاد نبودند. شهید مزاری در این ارتباط می‌گوید: «کجا بود طلاب جوان و علمای مبارز؟ وقتی برای تان کتاب می‌دادم که بخوانید، هر وقت که تمام کردید بیایید پول بگیرید. بسیاری کتاب را نخوانده پس می‌آوردند حتی به دروغ هم نمی‌گفتند که خوانده‌اند.» (مرکز فرهنگی نویسندگان افغانستان، ۱۳۷۴: ۹۸). اما شهید مزاری هیچ‌گاه از تلاش خود در برابر بی‌میلی طلاب ناامید نشده و کتابخانه‌ای را در مزار شریف تأسیس می‌کند و مسئولیت آن را به حاج غلام‌رسول چای‌فروش می‌سپارد که با دستگیری او توسط رژیم کمونیستی تعطیل می‌شود و از بین می‌رود.

جهت علاوه بر آموزش سلاح و تاکتیک‌های نظامی که برای عموم اجباری بود، آموختن قرآن برای بی‌سوادان و کم‌سوادان نیز اجباری بود و برای دیگران در سطوح مختلف درس‌های گوناگون در نظر گرفته شده بود. مدرسه نانوائی که زمانی محل تحصیل دروس شهید مزاری بود، از سال ۱۳۶۰ به پایگاه اصلی فعالیت‌های فرهنگی، آموزشی و کانونی برای ترویج اهداف دینی و مذهبی او تبدیل شده بود. شهید مزاری ضمن نظارت بر ورزش صبحگاهی و قرائت سوره‌های کوچک هر روز یک آیه از قرآن کریم با ترجمه و تفسیر درس می‌گفت و با حفظ ترجمه از یکایک بچه‌ها می‌پرسید. بعد از آن گروهی را محمد محقق از کتاب‌های استاد مطهری درس می‌گفت و اگر او نبود شهید

سخی داد علوی وظیفه را به عهده می‌گرفت. گروه دیگری پای درس آقای محسنی جمع می‌شدند. کم‌سوادهای پایگاه، کتاب‌های ابتدایی را می‌آموختند و تعدادی هم تازه به‌خواندن و نوشتن پرداخته بودند. ظهرها پس از ادای نماز جماعت چند مسئله از احکام فقهی و رساله عملیه قرائت می‌شد و ساعت سه بعد از ظهر برنامه تمرین سخنرانی شروع می‌شد؛ بچه‌ها صحبت می‌کردند و دوباره نوار آن در جمع شنیده می‌شد و کسانی که خوب صحبت کرده بودند مورد تشویق قرار می‌گرفتند (همان: ۱۰۰).

شهید مزاری پس از استقرار در مدرسه نانوائی چهارکنت طرح راه‌اندازی نشریه‌ای را تحت عنوان «پیام خون» روی دست می‌گیرد و بدین لحاظ یک دستگاه ماشین تحریر دستی همراه با پلی‌کپی تهیه می‌کند و کار انتشار اعلامیه‌های مسلسل را با کیفیتی نه‌چندان مطلوب، ادامه می‌دهد (همان: ۱۰۵).

فعالیت‌های فرهنگی در خارج از کشور

شهید مزاری در سال ۱۳۶۵ در مصاحبه چاپ‌نشده با مجله حبل‌الله، تلاش‌های فرهنگی خود در خارج از کشور را این‌گونه بیان می‌کند: «از آغاز پیروزی انقلاب

تلاش و فعالیت‌های شهید مزاری در راستای ترویج فرهنگ کتاب و کتاب‌خوانی را می‌توان از مصاحبه محمد محقق نیز به دست آورد که می‌گوید: «در سال ۱۳۵۵ قصد سفر به عتبات مقدس را داشتم که از قضا با قافله‌سالار مجاهدین، استاد عبدالعلی مزاری برخوردیم و استاد ضمن تشریح وضعیت کشور مرا به ماندن و اقامت در داخل کشور ترغیب کرد و این دیدار سرآغاز آشنایی‌ام با مسائل سیاسی شد و بعد از آن در فکر مطالعه کتاب‌های سیاسی و آثار عالمان نامداری همچون آیت‌الله خمینی، شهید مطهری، مرحوم طالقانی، دکتر بهشتی، دکتر شریعتی، استاد جلال‌الدین فارسی و... افتادم.» (مرکز فرهنگی نویسندگان افغانستان، ۱۳۷۲: ۲۱۴).

شهید مزاری علاوه بر تأسیس

کتابخانه و فعالیت در راستای کتاب‌خوانی، برای روشن کردن افکار طلاب جوان و عامه مردم نواحی شمال، کتاب‌فروشی‌ای را با سرمایه شخصی خود در جوار شفاخانه ملکی شهر مزارشریف باز کرد و مسئولیت آن را به دو تن از طلبه‌های جوان وقت به نام‌های شیخ امین معروف به سمیع و سید مصباح «مزاری» که در آن زمان با شهید مزاری کار می‌کردند، سپرد (مرکز فرهنگی نویسندگان افغانستان، ۱۳۷۴: ۹۸).

فعالیت‌های آموزشی

پس از شکست کمونیست‌ها در چهارکنت و اطراف آن در سال ۱۳۵۹ شهید مزاری توانست برنامه‌های فرهنگی، آموزشی و تربیتی خود را در پایگاه‌های هم‌زمان خود در چهارکنت، شولگره، دره صوف، چمتال، دولت‌آباد و دیگر نواحی شمال گسترش دهد. در کنار برنامه‌های آموزشی، نظامی، آموختن کتب فارسی، حفظ آیات قرآن کریم و احادیث نبوی را نیز برای بی‌سوادان و کم‌سوادان روی دست گرفت؛ چون یاران و هم‌سنگران ایشان از نظر سواد، سن و سطح زندگی با هم متفاوت بودند و آموزش آن‌ها برنامه‌های مختلف و گوناگونی را می‌طلبید و شهید مزاری برای هرکدام برنامه خاصی ریخته بود. از این

”

اما شهید مزاری هیچ‌گاه از تلاش خود در برابر بی‌میلی طلاب ناامید نشده و کتابخانه‌ای را در مزار شریف تأسیس می‌کند و مسئولیت آن را به حاج غلام‌رسول چای‌فروش می‌سپارد که با دستگیری او توسط رژیم کمونیستی تعطیل می‌شود و از بین می‌رود.

“

شخصیت‌های ذی‌نفوذ موفق به این کار شد. شهید مزاری با این هدف که شاگردان، علاوه بر دروس متداول، حوزه زبان عربی را نیز آموخته و با دنیای اسلام آشنا شوند، راه تعدادی از طلاب افغانستانی را به «مدرسه حضرت قائم» (عج) در تهران باز کرد که به همت مبارزان عراقی تأسیس شده و برنامه‌های درسی آن بیشتر به زبان عربی بود. این گروه رشد خوبی داشتند و بیشتر با طرز استفاده از وسایلی چون ماشین تحریر، تکثیر و چاپ با دستگاه پلی‌کپی و کارهای هنری آشنا شدند.

شهید مزاری با افکار بلندی که داشت زمینه آموزش و تحصیل جمعی از طلاب و جوانان سنی مذهب، از جمله شهید ذبیح‌الله را در قم فراهم ساخت؛ اما بنا به دلایلی نامعلوم آن‌ها درس و تحصیل را رها

کردند. هم‌چنین زمینه رفتن تعدادی از دانشجویان را به خارج فراهم ساخت تا بتوانند تخصص‌های لازم و مورد نیاز کشور را فراگیرند. یکی از خصوصیات شهید مزاری تلاش برای کشف استعداد افراد بود. از این‌رو، چه در چهارکنت و چه در قم و تهران همواره دیگران را وادار می‌کرد که سخنرانی کنند و خودش گوش می‌داد. اگر کاری داشت سپس نوار را با حوصله‌مندی از اول تا آخر گوش می‌کرد و به هرکس تذکرات لازم را می‌داد؛ به یکی می‌گفت تو خوب سیاست‌مدار می‌شوی و به دیگری می‌گفت تو خوب منبری می‌شوی و به فردی می‌گفت تو محقق می‌شوی. خلاصه همه را به نحوی روحیه می‌داد و حس اعتماد به نفس‌شان را بالا می‌برد.

آن‌چه در بالا بدان پرداخته شد بخشی از فعالیت‌های فرهنگی‌ای را شامل می‌شود که رهبر شهید یا خود مستقیم در آن نقش آفرینی کرده یا با ابتکار و تحت نظارت ایشان انجام گرفته است.

گردآوری، نشر و چاپ کتاب‌ها، جزوه‌ها و مجلات

شهید مزاری در کنار دیگر فعالیت‌ها تلاش می‌کرد تا یک نشریه مستقل منتشر کند که بتواند مطالب را به صورت آزاد و بدون اثرپذیری از گروه و حزبی، به دست نشر بسپارد. پس

”

شهید مزاری در کنار دیگر فعالیت‌ها تلاش می‌کرد تا یک نشریه مستقل منتشر کند که بتواند مطالب را به صورت آزاد و بدون اثرپذیری از گروه و حزبی، به دست نشر بسپارد. پس از شور و مشورت، «ارگان نشراتی سید جمال‌الدین حسینی» را تأسیس و نشریه «حبل‌الله» را پایه‌گذاری کرد.

“

اسلامی ایران تا به حال ما به نوبه خود تلاش‌هایی در این باره داشته‌ایم و سعی بی‌دریغ نمودیم که تمام مسئولین ذی‌ربط را از نزدیک ملاقات کنیم تا جوانان ما را به دانشگاه بپذیرند، در زمان حکومت موقت وقتی مسئله را مطرح کردیم، حرف از مدارک و اسناد به میان آوردند که با شرایط دانشجویان مسلمان که بیشتر فرار کرده بودند، وفق نداشت،... بعد از بازگشایی دانشگاه‌ها باز هم ما به فعالیت افتادیم؛ چون دو سال دانشگاه تعطیل بود. تعداد دانشجویان خودشان هم زیاد شده و از نگاه اقتصادی هم با مشکل روبه‌رو بودند و با آن هم وعده می‌دادند که هرگاه مشکلات رفع شود، امکانات تهیه گردد، تعدادی از دانشجویان ما را به دانشگاه می‌پذیرند. سرانجام پارسال

۱۳۶۴ حدود پنجاه‌هشت تن از دانشجویان را برای دانشگاه ثبت‌نام کردند و قول دادند که سالانه پنجاه تا شصت نفر از دانشجویان افغانستانی را جذب کنند...» (همان: ۱۰۱). با توجه به این مصاحبه، حقایق روشنی می‌شود که ممکن است تا هنوز بسیاری از مردم ما از آن غافل مانده باشند و آن نقش شهید مزاری در راه‌اندازی برنامه‌های درازمدت فرهنگی است که تلاش‌های آن شهید بزرگوار در زمینه‌های فرهنگی به اندازه‌ای گسترده است که هرگاه نامه‌های او منتشر شود، اطلاعات ارزشمندی به دست خواهد آمد.

فعالیت‌های آموزشی

شهید مزاری قبل از سفر به ایران تعدادی از نوجوانان را از مدرسه نانوایی چهارکنت به ایران فرستاده بود و جمع دیگری نیز هم‌زمان با ورود ایشان وارد ایران شدند. برای آن‌ها منزلی را در چهارراه غفاری قم به نام «کانون تربیتی» اجاره کرد و آموزگاران را هم برای آن‌ها در نظر گرفت تا علاوه بر دروس حوزوی، شیوه نویسنده‌گی و سخنرانی را به آن‌ها آموزش دهند. هم‌چنین کوشید تا تعدادی دیگر از طلاب جوان را وارد برنامه‌های درسی و آموزشی مدرسه علمیه حقانی کند که پس از کوشش فراوان و ملاقات با

خارج به عنوان سرپرست هیأت حزب، علاوه بر فعالیت‌های سیاسی، در زمینه‌های فرهنگی نیز تلاش‌های سازنده‌ای را انجام داد که دو طرح آن واقعاً قابل تعمق و بررسی است؛ یکی «مجتمع آموزشی عالی شهید بلخی» در قم و دیگری تهیه و تدوین کتب درسی برای مدارس رسمی افغانستان بود؛ از این‌رو، درصدد برآمد تا با استفاده از امکانات موجود در خارج و با همکاری کشور میزبان این ایده را در ایران جامه عمل ببوشاند و پس از زحمات طاقت‌فرسا توانست «مجتمع آموزشی عالی شهید بلخی» را در قم بنیان‌گذاری کند. مجتمع شهید بلخی قرار بود فعالیت‌های علمی و آموزشی خود را در چهار رشته علوم سیاسی، حقوق، مدیریت دولتی و تربیت معلم با ظرفیت چهارصد نفر در هر دوره کارشناسی شروع و به انجام

برساند. از سال ۶۹ برنامه‌های درسی این مجتمع آغاز شد و طی یک دوره ۶۳ نفر از آن فارغ‌التحصیل شدند. شهید مزاری پس از استقرار در غرب کابل با این‌که شرایط برای فعالیت‌های فرهنگی مساعد نبود، از تلاش‌ها در این خصوص دست نکشید که تأسیس و تهداب‌گذاری مدرسه بزرگ خاتم‌الانبیاء یک نمونه آن است.

منابع:

۱. حزب وحدت اسلامی افغانستان (۱۳۷۴). هفته‌نامه وحدت، شماره ۱۴۶. قم.
۲. دولت آبادی، بصیراحمد (۱۳۸۹). مزاری شخصیت تاریخ‌ساز یا ساخت تاریخ. بی‌جا.
۳. مرکز فرهنگی نویسندگان افغانستان (۱۳۷۲). فصل آزادی. قم: یاران.
۴. مرکز فرهنگی نویسندگان افغانستان (۱۳۷۴). ویژه‌نامه سالگرد شهادت شهید مزاری، مجله سراج، شماره ۳ و ۴.
۵. واعظی، حمزه (۱۳۷۸). زنده‌تر از تو کسی نیست، ویژه‌نامه سالگرد شهادت شهید مزاری. قم: کمیسیون فرهنگی حزب وحدت.

”

شهید مزاری در چاپ و نشر مقالات دقت و سخت‌گیری زیادی داشت. با همه مشغله‌ها و مصروفیت‌ها، یکایک مقالات را می‌خواند و اصلاح می‌کرد و مواردی را که نیازمند اصلاح تشخیص می‌داد، به بصیراحمد دولت آبادی تذکر می‌داد.

“

از شور و مشورت، «ارگان نشراتی سید جمال‌الدین حسینی» را تأسیس و نشریه «حبل‌الله» را پایه‌گذاری کرد. شماره آزمایشی حبل‌الله در اواخر سال ۱۳۶۲ از چاپ بیرون آمد. شهید مزاری در چاپ و نشر مقالات دقت و سخت‌گیری زیادی داشت. با همه مشغله‌ها و مصروفیت‌ها، یکایک مقالات را می‌خواند و اصلاح می‌کرد و مواردی را که نیازمند اصلاح تشخیص می‌داد، به بصیراحمد دولت آبادی تذکر می‌داد (همان: ۱۰۹).

یکی از برنامه‌های همیشگی شهید مزاری، تعقیب اخبار رادیوها بود. وقتی گرفتار بود به اخبار ضبط‌شده رادیوها گوش می‌داد. بعدها به دستور شهید مزاری نوارهای ضبط‌شده پیاده و با وسایل تکثیر چاپ و تحت عنوان «بولتن خبری سازمان نصر» نشر می‌شد که تا زمان تأسیس حزب وحدت اسلامی ادامه داشت.

شهید مزاری علاقه خاصی به تاریخ افغانستان و سرنوشت مردم خود داشت. در سال ۱۳۶۵ در سفری به مناطق مرکزی هزارستان، گزیده‌ای از مطالب «سراج‌التواریخ» همراه با کتاب «انکشاف ولایات مرکزی» را نزد اهالی محل دیده و به امانت می‌گیرد و بعد از بازنویسی توسط شهید نعمت‌الله ابراهیمی برای چاپ به اداره حبل‌الله می‌فرستد. همچنین قسمت آخر سراج‌التواریخ از سوی شهید مزاری در اختیار انتشارات بلخ گذاشته می‌شود تا دوره کامل آن به چاپ برسد. او در نظر داشت که آثار مربوط به افغانستان را از کتابخانه‌های دنیا جمع‌آوری کرده در اختیار مردم قرار دهد (همان: ۱۱۰)، به همین خاطر به کسانی سفارش کرده بود که اسناد و مطالب مرتبط با تاریخ افغانستان را در کتابخانه‌های لندن جست‌وجو و کپی برداری کند (دولت آبادی، ۱۳۸۹).

فعالیت‌های فرهنگی بعد از تشکیل حزب وحدت

شهید مزاری پس از تشکیل حزب وحدت در داخل و سفر به